

Elbeszéletlen történetek

Spira Veronika

Az osztály iskolát kerül (3. rész)

(Pedagógiai esszé)

Három arc nagyban

De nemcsak a Batta-féle előadások győztek meg arról, hogy él a gyerekekben ez a humanizálódási igény. Néha furcsa, ennek ellentmondani látszó jelzések is érkeztek egy-egy gyerektől. Különösen ilyen volt Szamos Jóska. Lehetetlen volt nem felfigyelni rá. Kedves, lányos arcú, alacsony fiúcska volt (annál hatalmasabbra nőtt negyedike), elég vastag szemüveggel és kitűnő bizonyítvánnyal. Könnyedén és elegánsan mindig mindent tudott, félelmetes memóriája volt, évekre visszamenőleg. Vágott az esze, ha valami új összefüggésre kellett rájönni. A felvételi lapjáról kiderült, hogy valamilyen szakközépiskolába készült, és csak azért nem sikerült bejutnia, mert az alkalmassági vizsgálaton nem felelt meg a látása miatt. Az első kis felmérésből, amelynek csak az volt a célja, hogy megismerkedjem a gyerekek körülményeivel, érdeklődésével, további céljaival, azonnal szemembe ötlött Szamos Jóska válasza: ő autószerelő akar lenni. Ezen egy kicsit elképedtem. Sok mindenre gyanakodtam, arra is, hogy talán a szülők óhaja, hogy fiukból is szakmunkás legyen (édesapja asztalos volt). Azonban egészen más derült ki. A szülők nagyon is tisztában voltak gyerekük ritka képességeivel, és szerették volna, ha továbbtanul. Jóska volt az, aki hallani sem akart ilyesmiről. Váltig hangoztatta, hogy jó lesz ez neki, csak hagyjuk őt szépen békén. Jól fog keresni, és neki ez elég. Volt valami furcsa ebben a daczban, amelylyel elhatározásához ragaszkodott. Már csak azért is, mert teljes erővel tanult továbbra is, a reáltárgyakat, a nyelveket senki sem tudta nála jobban. A magyarórákon ugyan vörös volt a füle, egy kicsit zavarban volt. Eddig azt hitte, hogy ez is olyan „szalonképes” tárgy, mint a többi, ahol békén hagyják az embert, és nem követnek el minduntalan váratlan határsértést az ember belső világába, amihez senkinek semmi köze. Ha ilyesmi történt, mindig feszengett. Hogy kerül a csizma az asztalra? Ez a dacos elzárkózás a továbbtanulástól, a magyartól, mindenféle beavatkozástól és humanizálástól, látszólag és különösebb

feltűnés nélkül két éven át tartott. Egy váratlan és szokatlanul sokat fecsegő periódus után (szokatlan, mert mindig figyelt az órákon, hogy otthon kevesebbet kelljen tanulni) előbbre ültettem néhány paddal. Illetve csak ültettem volna, ha sértődötten ki nem jelenti, hogy szó sem lehet róla, és ha óvodásokra emlékeztető daccal és méreggel nem hadonászott volna a tagjaival. Másnap aztán békésen odaült ugyan, de mint utólag kiderült, a többi tanár előtt titokban tartotta a dolgot, és más órákon továbbra is a régi helyén maradt.

A magyar azonban egyre jobban ment neki, már nem csak a becsületes ötösök szintjén. Titokban nem hagyta nyugodni, hogy egyes lányok nála többet és komolyabbat olvassanak, és jobban értsenek a dolgokhoz. Lassan a legötletesebbek közé tartozott a magyarórákon is, és az iskolakerülések még buzgóbb résztvevője lett. Bár nem akarta, hogy észrevegyék, igéylelte kiruccanásainkat.

Amikor elkerültem az iskolából, néhány hónap múlva találkoztunk. „No, Jóska, még mindig az autószerelés?” – kérdeztem. „Á, dehog, tanárnő, csak teljesen hülye voltam. Meg dühös, hogy a szemem miatt akkor nem sikerült a szakközépiskola.” Csak mosolygott már a régi dacokon, és sajnálta, hogy az iskolakerüléseknek és a jó közös magyaróráknak vége. (Később Jóskát fölvettek a műszaki egyetemre, de ennél több is történt, feloldódott, sikerült őt megnyerni a művészetek és az emberi – addig szeméremből titkolt – dolgok számára.)

Egészen más volt Kós Zsuzsi, akit nem kellett megnyerni a művészeteknek, mert titokban maga is írt (hajmeresztő helyesírással) novellákat, verseket, jól szavalt, műsorokat állított össze és rendezett (és persze ő vezette a *Napló*t iskolakerülésünk két éve alatt). Ha lehet valaki egyszerre „kulturálatlan” (a szó már körüljárt értelmében) és művészetrajongó, akkor ő az volt. Mint a „természet vadvirága”, olyan volt, impulzív, szenvedélyes, kotnyeles, indulatos, vad és érzékeny. Mindenkit megsértett egy perc alatt, de elsőként állt a segítségre szorulóknak mellett. Nem ismert félelmet, és nem bánta, ha az egész osztállyal szemben magára maradt. Mindig azon dühösködött, hogy ez az önző, tunya népség semmi közösségi életre nem képes, mind csak magára gondol. Örökké beszélt, a kirándulásokat is végigbeszélte, a meredek kaptatókat is beleértve, de a rábízott titkokat élete árán sem fecsegte volna ki. Egyszer szólt csak nekem, de becsületszavamat kellett adnom, hogy csak megpróbálok segíteni, de nem tudok semmiről – hogy valakivel az osztályból otthon milyen bajok vannak. És vegyem már észre, hogy Tóbiás Klára, a nagyon csöndes és szelídnek látszó kislány mennyit szenved és milyen boldogtalan. És csináljak már valamit.

Zsuzsáék vagy nyolcan voltak testvérek, ő volt a legkisebb. Csak egy nővérét ismertem a sok testvér közül, akit a fölöttünk járó évfolyamon tanítottam (éppen az ellentéte volt, elmélyülő, csöndes, okos kislány, aki egyenletesen, minden tárgyból jól szerepelt, a hűmán tárgyakban erős volt), a többiek már mind felnőtt kenyérkeresők voltak, szülei pedig a nyugdíjhoz közel járó munkások, jó néhány unokával. Zsuzsa esetében a humanizációs folyamat, a nevelődés szükséges iránya az eddigiekből is jól látható. Valóban nevelődésre volt szüksége, hogy a benne élő sok emberi érték ne csapjon át a legszociálisabb, legértékesebb magatartásból elementáris természeti csapásra emlékeztető váratlansággal fékezhetetlenségbe. Ebben a még nem „humanizált” állapotában bizony nem ritkán önvészélyes, ritkábban – de az is előfordult – közveszélyes volt.

Számtalanszor megesett például az osztályfőnöki órákon, amikor a kötelező fegyelem és demokrácia viszonyáról volt szó, hogy minden erejével arra törekedett, hogy „leleplezzem” bennünket, akik azt mertük állítani, hogy a szabadság csak rendre, biztos értékítéletre és önfegyelmre épülhet. Ilyenkor aztán bátran kifejtette, hogy „Tanárnő, ez manipuláció! A tanárnő és egy zsarnok között semmi különbség, ha így gondolkodik!” Meg „szabadság az, ha az ember a maga ítéletei szerint cselekedhet, és nem kell megkérdése nélkül csinált szabályokhoz alkalmazkodnia”. Máskor meg ugyanilyen meggyőződéssel és némi öniróniával jegyezte meg, hogy „igen, néha az agyamba fut a vér, és akkor csak mondom, csak mondom, és úgy érzem, legjobb lenne jól odavágni – aztán lecsillapodok, és azt sem tudom, mért dühösek rám a többiek, csak nem sértődtek meg a hülyék”!

A tanulásban is ilyen szélsőséges volt. Néhány tárgyból állandóan a bukás fenyegette (matematika, orosz), magyarból legtöbbször ötös volt. De ha véletlenül négyest kapott, mert munka és erőfeszítés nélkül szeretett volna tündökölni, akkor természetesen felháborodott. Ilyenkor határozottan tiltakozott minden „magolás” ellen. Máskor meg energiáját nem kímélve tanult, előadásokat vállalt, szorgalmi feladatokat írt. Néha úgy tett, mintha nem értené, miért kell olyan anyagokat is megtanulnia, amik nem érdeklík, máskor meg a továbbtanulásra gondolva mindenre kész volt, csak majd egyszer sikerüljön.

Kevés volt a két együtt töltött év arra, hogy ítéletei megszilárduljanak, önfegyelme jobban ellenőrizze gondolatait, cselekedeteit. De másodikban még így is megkezdődött benne egy lassú letisztulási folyamat, bár még nem lehetett tudni, tartós lesz-e, vagy marad-e minden a régiben. Az volt talán csak biztató, hogy mindez másodikban kezdődött el, amikor a kamaszkodás tetőzni szokott a gyerekek többségénél, amikor a szülők is a legtöbbet panaszkodnak arról, milyen szemtelen, nevelhetetlen lett hirtelen a gyerekük, még az is, akivel addig alig volt probléma.

És még így is, ebben a „félkész”, ellentmondásos, szélsőségektől szaggatott állapotában is Kós Zsuzsi volt az osztály lelke. Nemcsak a napló vezetése miatt, amellyel megteremtette közös emlékezésünket, hanem azzal is, hogy jobb időszakaiban – és az ilyen tiszta pillanatok azért szép számmal voltak – nyakába vette, ha kellett, az osztály ügyes-bajos dolgait, a tunyáknak ébresztőt fújt, az egyes programok szervezőin önként, mint az osztály lelkiismerete rajta tartotta a szemét. Csak próbálták volna meg ellazsálni az iskolakerülések gyakorlatias oldalát: a buszjegyek, a vonatjegyek vásárlását – nem kerülhették el a felcsattanásait: „Akkor talán ne is menjünk sehova, nem igaz! Minek is az! Ülünk csak szépen otthon, ha nektek úgy is jó!” A másodikos év végi háromnapos kirándulásunkat úgy tudtuk olcsón megoldani, hogy a közeli télesztől 3 x 8 órai társadalmi munkáért kaptunk egy buszt sofőrrel együtt. Amikor aztán néhányan elkezdték a nyafogást (mert egy vasárnapot és a tavaszi szünetből két napot kellett erre áldoznunk), hogy ők nem érnek rá, hogy ők inkább kifizetnék a buszt, ő volt az, aki elmagyarázta, mi a „közösség érdeke”: „Remélem, nem képzelitek, hogy a ti részetekeket is mi fogjuk ledolgozni? Vagy talán miattatok menjünk ki negyedszer is dolgozni?” Ott is voltunk mindannyian, sőt még Oláh Zsuzsi is, aki külön kérte, ha megbukott is tavaly, hadd jöhessen velünk kirándulni, úgy szeretne, és szívesen velünk tart a társadalmi munkára is. Kellemes kora tavaszi napsütésben dolgoztunk egy szép domboldalon. Egy lólegelőről tüntettük el

a bokrokat és égettük le a tavalyi füvet. Főleg az utóbbi munka váltott ki osztatlan lelkesedést. Mindenki kiélhette a benne szunnyadó gyújtogatási vágyat. Nem csoda, hogy azzal az érzéssel fejeztük be a munkát, amit valaki így foglalt össze: „Gyerekek, ez olyan jó volt, mint egy kirándulás.”

Zsuzsival kapcsolatban máig sem vagyok nyugodt. Elkallódik-e vagy azzá tud majd válni, amilyen lehetőségek benne szunnyadnak? Képes lesz-e fegyelmezetten élni, vagy állandó konfliktusokba fog keveredni a környezetével vélt és valós igaza miatt? Nem tudom. Mikor elváltunk, mindez még nem dőlt el...

Schlitter Ildi azok közé tartozott, akikről mindig akadt valami feljegyezni valója Kós Zsuzsinak a *Napló*ban. Vidáman járt-kelt közöttünk. Talpraesett, kedvesen szemtelen megjegyzései különösen a foci és más futkározások közepette – nem kerülhették el krónikásunk figyelmét. Kislányszerűen élvezte, ha kiszabadulhatott a megszokott mindennapokból, noha otthon is elég nagy szabadságot élvezett. A szülők megbíztak benne (és joggal). Szabad idejében jöhetett-mehetett a városban kedvére. Gyakran lehetett vele találkozni, ahogy nevetgélve, beszélgetve kirakatokat nézegetett, sétált, vásárolt a barátjaival. A felszínes tekintet nem is vett észre benne mást, mint egy kicsit cserfes, kicsit szeszélyes hangulatú (hol duzzogó, hol nevető), kicsit sértődős, de nyíltszívű kislányt, aki nem dolgozza magát halálra. Bár néha dühödött elszántsággal tanult, hogy behajtsa magán az előre eltervezett jegyeket, és akit inkább az élet kellemesebb oldala érdekel. Pedig nem egészen így volt. Viselkedése eltakarta az avatatlan szem elől ösztönös és mély vonzódását az igazi értékek iránt, ami talán a legnagyobb erénye volt. Az iskolakerülések és a magyarórák kezdettől fogva fontosabb szerepet játszottak az életében, mint ezt akkor bárki gondolhatta volna.

Az egész azzal kezdődött, hogy Ildi megsértődött. Megsértődött azon, hogy csak hármast kap magyarból. Pedig általános iskolában mindig ötös volt, igaz, hogy kevés munkával, mert szeretett olvasni, könnyen és jól fogalmazott. Ítélete azonnal készen volt – nem értékelem őt, észre sem veszem az erényeit, sőt, ki is jelentette, hogy már el is ment a kedve az egésztől. Persze ez nem tartott sokáig. Hamar rájött, mi az új követelmény lényege: alaposabb tanulás, több önálló gondolkodás, elmélyültebb, figyelmesebb olvasás. Nem sok idő, de annál több erőfeszítés kellett ahhoz, hogy ismét az ötösök közé számítson. Neki is, akárcsak a többieknek, be kellett járnia azt az utat, amely majd összhangba hozza emberi értékeit a teljesítményével. Vagyis: nevelődnie, kulturálódnia, humanizálódnia kellett. Ahogy ráérezett arra, hogy miről is van szó, szinte ivódott belé minden tudni-, látni-, megértenivaló. Emellett olyan vidám és harmonikus volt, hogy senki sem gondolhatta, hogy ha egyszer elválnak útjaink, olyan engesztelhetetlen ellenszenvet fog érezni új tanára iránt, hogy majdnem megbukik magyarból. Pedig – ahogy később megtudtam – így történt. Sajnos önmagának is és az új tanárunknak is nehéz perceket okozott. Vajon meg tudja-e valósítani azokat a terveit, amik korábban éltek benne?

Egy egész iskolakerülés – széljegyzetekkel avagy az égi kupa válogatott csapata

„– Tessék mondani, merre van Tác?
– Nem tudom fiam, én pont az ellenkező irányban lakom.”

„Kilenc óra körül érkeztünk meg Székesfehérvárra. Mikor a leszállásra került sor, többen így kiálltottak (!) fel:

– Szerintem menjünk még egy kört!

Bár mi szívesen elfogadtuk volna a javaslatot, mégis leszálltunk és kiszolgáltattuk magunkat október csípős szelének.” Kós Zsuzsi költői megfogalmazása alighanem egészen független a régi magyar költészetre fordított néhány órától – bár ami azt illeti, valóban hideg volt.

„Az állomásról a buszmegállóba mentünk. Ott volt egy csomó busz, és mi kékre-zöldre fagyva. Nem értettük, Vera néni ennek ellenére miért csak egyetlen buszra akart felszállni. Az elégedetlenség mondatai szaporodnak – végül is egy iskolakerülés során azért ne fázzon az ember. A vég beteljesülése előtt megérkezett az is. Felszálltunk rá, de sajnos csak két megállót mentünk, s az alatt jeges testünk fel sem engedett. Szóval a belvárosba mentünk vele. Elsőnek a Szemináriumi templomba mentünk. Ez volt az egyetlen eredeti templom. Valóban nagyon szép volt.” A Napló bal oldalán három levelezőlap, fekete-fehér, kettő a templombelső, egy a homlokzatot mutatja be „Bent a gyönyörű barokk díszítések mellett áhítatos embereket találtunk. Egyikük meg is kért „szépen”, hogy az isten házáat hagyjuk el. Hát, kérem, el is jöttünk. Ahogy tovább mentünk, egy fényképészt találtunk. A kirakataba ki volt rakva egy pár fotó. Egy katonatiszt képe alatt egy pár hónapos ikerpár képe volt. Szamos Jóska így szólt csodálkozva:

– Nézd, összenőttek!

Sokunknak okozott problémát, hová dobjuk a csokis, cukros stb. papírokat. Egyszerűen olyan tiszta és szép utcák voltak, hogy senkinek sem volt képe szemetelni.” Lassacskán megenyhül a hideg okozta ingerlékenység, és javul a székesfehérvári összkép is iskolakerülőink szemében. „Utunk az egyház történeti múzeum (!!!) felé vettük. Előtte azonban útba ejtettünk egy játszóteret. A játszótér az István parkba (!) volt. Mikor mindenki jól kihintázta magát, s nem fázott, az István szoborhoz értünk, és Fóti Péter sztár fotókat (így, különírva) készített, amik persze most sem sikerültek. Fóti Péter új sztár után nézett:

– Most a lóról egy képet! – mondta.

– És engem vettél célba – elégedetlenkedett Vera néni. Így történt! Papp Pista és Sós Ricsi felmáztak István lovas szobra mellé. Meglepő volt a hasonlóság. Valaki fel is kiáltott:

– Papp biztos István leszármazottja.

Négyesbe (!) készült tehát még egy kép. István és a három ló. (!) A felmáztás könnyebbnek bizonyult, mint a lemáztás, ebbe (!) még Szamosnak is segíteni kellett. Ricsi kérte:

– Józsikám, alám is gyere, de vigyázz, mert leesem!

Szegény Szamosnak elege volt, még szerencse, hogy István a lovával együtt maradt a helyén.”

Nemcsak a Szent István-szobor iránti sajátos féltés érdemli meg a figyelmünket, hanem az akkori Sós szokatlanul udvarias hangja is! „Ezek után elmentünk az egyház történeti múzeumba.” (!) A helyesírásban a legfőbb a következetesség. „Útközben Vera néni megkérdezte:

– Tessék mondani, ez az egyház történeti múzeum (! harmadszor!)?

– Mindjárt jövök – volt a válasz. Elcsodálkoztunk.

– Csak nem ő a múzeum? – vetődött fel a kérdés.

– Nem, ő az ereklye – jegyezte meg Bea. Szóval a néni fél perc múlva kinyitotta az ajtót, és mondta:

– Sajnos nem lehet bejönni, mert nincs itthon az, aki körül viszi (!) az idegeneket.

– És mikor jön vissza? – kérdeztük.

– Azt, kérem, nem tudni, talán egy órákor.

– Most nincs senki, aki körül vinne (!)? Zsuzsi következetes az igekötőket az igéktől távol tartó gyakorlatában.

– Nem! Csak a nyugdíjas papok vannak itthon – volt a válasz, és a néni eltűnt (!) a nagykapu mögött.

– Nyugdíjas papok? Tiszta röhej – nevetett Papp Pista.

– Miért? Te is leszel nyugdíjas Papp – torkolta le Bea.” Bea ezen a napon elemében volt.

Ez már a második poénja.

„Továbbmentünk, míg egy teljesen modern templomba nem értünk. Itt is mise volt. Legelőször a sport faliújság (!) szúrt szemet nekünk. Meccsekről voltak képek, és alattuk szövegek.” Ennél a mondatnál ér véget a naplóoldal. Bal felén István király szobra, Papp és Sós nélkül. De térjünk vissza a sportfaliújsághoz: „Az egyik kép egy futball meccset (!) mutatott, s alatta ez állt:

»Uram add, hogy a mérkőzés, melyet testvéreimmel együtt játszok, olyan fenséges szer-tartás legyen, amelyet igazán vársz is tőlünk. Hogy mikor majd bírói sípoddal 'lefújod' az életünket, valamennyien bejussunk az égi kupa válogatott csapatába.«

Mondanom sem kell, hogy ezek láttán rögtön elkellett (! Zsuzsi és az igekötők!) hagynunk az égi szövetségi kapitány házáat, mert többünkől kitört a kacaj. Végre beértünk a citybe. Ricsi felmászott az országalmára, ami egy tér közepén állt. Fóti Péter ezt is megörökítette, vagy legalább is (Zsuzsi remekel a különírás – egybeírás kérdésében is) úgy tett. Egyébként Fótinak nem csak ebben látjuk bűnét. A harmadik templomból, nem hisszük, hogy valami isteni sugallatra elhozott, talán véletlenül egy kis könyvecskét. Igazán olyan picurka volt. Kis könyv, kis bűn. De meg kell mondani, hogy a naplókészítők biztatására nyúlt az isteni kincstárba.” Hát innen a megbocsátó hang! Mellékelték is a Naplóhoz. „Hit buzgóságunkban (!) ismét egy templomba látogattunk el, a XVIII. szd. (!) cisztercita templom XX-beli (!) változatába. Mit égi kupa, sport faliújság, üvegajtós és párnás ülés. Itt mikrofon is volt. Sajnos, itt is azt mondták, majd később jöjjünk vissza megnézni a csodálatos rokokó szekrénykéket. Na jó! Vissza is mentünk, megnéztük. Addig elmehetnénk a Fekete Sas gyógyszertárba, hisz az is műemlék. De nem, nem mentünk! Hiszen az is zárva volt. Kezdtük magunkkal érezni a balszerencsét. Ekkor a sikátoron keresztül elindultunk a romkertbe. Egy utca teli volt

emlékműekkel. Anyos Pál, Vörösmarty és Virágh Benedek emléktábláit láttuk. A romkertben egy öreg hölgy fogadott, aki addig nem engedett az értékes kövek közelébe, míg nem tisztáztuk, hogy diákok vagyunk-e vagy csoport. Így pénzt kellett adni fejenként. A néni markában tízesek voltak. Miközben magyarázott nekünk, többször a pénzre nézett.” Itt a lap alja. A következő oldal tetején három fénykép a következő szöveg kíséretében: „kő kő és kő... ahogy mi láttuk, józan szemlélőként” – s azután alatta a makett és egy rekonstruált római épület a táci római ásatásokról. Aláírás: „és paloták, ahogy a tudósok látták egy át-mulatott éjszaka után.” És most figyeljük tovább Kóst:

„A rosszmájú Ricsi rögtön megjegyezte:

– Ránéz a pénzre, és rögtön megjön a kedve a beszédre.

Erre mi nevetni kezdtünk, s a néni megsértődött.

– Milyen iskola ez? – kérdezte, hogy a számlát ki tudja állítani. Hölgyünk irodájába sietett. Mi pedig elindultunk a köveken, átgázolva koronázótermeken, fürdőszobán, ebédlőn, sírokon, amikről a néni mesélt.

Egyébként a kertnek ötször akkorának kellett volna lennie ahhoz, hogy amit mondott, mind beférjen. A nő integetett, hogy menjünk le a kövekről. Mi pedig bájosan vissza-integettünk neki – Pá-pá. Odajött és átnyújtotta a nyugtát.

– Ez így szabályos – mondta. A papírról láthattuk, hogy a romkerti tündér nem más, mint [...] és most egy név következett, sőt a Napló utolsó oldalán a szóban forgó számla eredetije be is van ragasztva. Újra mesélni kezdett. Apránként mindenki elpárolgott mellőle, csak Patkós Bea hallgatta szenvedéllyel. A búcsúzásakor így szólt:

– Ha nem lettetek volna ilyen szemtelének, sokkal többet is mondtam volna.

Szamos azonban megnyugtatta:

– Így is túl sokat tetszett beszélni! – S ezzel a hölgy kilépett az életünkből.

Fóti az egyik utcában lencse végre (!) kapott egy öreg, hatalmas bajszerű bácsit. A sok séta után most már igazán kaja után kellett nézni. Ebéd után a buszmegállóba mentünk, amivel elmentünk Tácsra. Fel is szálltunk a buszra, de mikor megtudtuk, hogy oda-vissza 7 Ft., rögtön le is szálltunk s elindultunk stoppolni. Sajnos azonban, azt sem tudtuk, hogy merre kell menni. Kós odament egy öreg nénihez és bácsihoz:

– Tessék mondani, merre van Tác?

– Nem tudom, fiam, én pont az ellenkező irányba lakom – mondta a kedves bácsi.” Ahogy ezt már egy korábbi fejezetben idéztem is, sőt ennek a fejezetnek a mottójául választottam. „Végül egy fiútól mégis megtudtuk, merre van. Ekkor kezdődött a stoppolás. Mindenki Molnár Gabit kezdte biztatni:

– Gabi, stoppolj!!

– Miért pont én? – kérdezte.

– Mert ha bedobod a rossz formádat, mindenki megáll.

– Ezt megkapta! A végén stoppolta az egész banda, még sem (!) állt meg semmi. Talán pont ezért. Végül egy megállóhoz mentünk, majd a lányok felszálltak a buszra azzal, hogy vissza majd vonattal jövünk. A fiúk azonban jóval előttünk mentek, és nem tudtunk nekik szólni. Fél órát vártunk a buszra. Útközben a sofőrre áldoztunk mindent, a dunakavicstól kezdve Molnár Gabi mosolyáig, hogy álljon meg a fiúknál, hogy felvegyük őket. Végre megtört a jég, és beleegyezett. Egyszer csak felbukkannak fiaink, és mi büszkén

mondtuk: – Ők azok! A busz megállt, a fiúk pedig elkezdtek kiabálni: – Nem szállunk föl, gyalog megyünk. A buszvezető mérgesen becsukta az ajtókat, és elindult. Mi pedig égtünk, mint a kalapgyár (!)

Így érkeztünk meg Szabadbattyánra. Innen újra gyalog mentünk. Senki sem könyörült rajtunk, s mi csak róttuk a kilométereket (!) Az egyik széüilt leányzó egy motorosnak úgy intett, hogy az majd leesett ijedtében a motorról.” A név elhallgatása nyilvánvalóan tapintatból történt. A *Napló* nem arra való, hogy bárkit „feljelenstünk”. Így érkeztünk meg TÁCra, ahol nekiláttunk olajbogyót enni. Egyébként nem volt semmi érdekes, azt is Molnár Gabival néztük meg. Tény, hogy ami érdekes lett volna, zárva volt.” Ez a vidéki múzeumok esetében nem ritka. „A kertőr jött, hogy adjunk pénzt, mert fizetni kell. Mi azonban megtagadtuk az engedelmességet. Eközben Lángh Györgyi, osztályunk új, de már oszlopos tagja, így szólt:

– Nekem kijönnek a vakbeleből a varratok, de különben nincs semmi különös.

Visszamentünk a pályaudvarra, és Vera néni maradék pénzén kiegészítő jegyet vettünk, amire semmi szükség nem volt.” Kós Zsuzsi úgy értette, hogy Fehérvárig nem jött a kalauz. „Megkérdeztük, hogy nem voltak-e itt a fiúk. Mondták, hogy voltak, de csak hárman, s az előzővel elmentek Fehérvárra. Tácon láttuk őket, de úgy vettük észre, mintha előlünk szaladtak volna el. Szóval kezdtünk értük aggódni. Vártuk a vonatot. Valaki felkiállt (!)

– Mi ez, vonat?

– Jaj, igen.

Mindenki kapkodni kezdett, mire Lángh megszólalt:

– De hogy (!) most pecsételik a jegyeket.

A vonaton Székesfehérvárig sziporkáztunk, úgy, hogy dőlt a szerelvény. Fehérváron le szálltunk és kiabáltunk a fiúknak, hátha meghallják. Azok mintha erre vártak volna, előbukkantak, s az utazás többi része a boldog viszontlátás jegyében (!) telt.”

Utólagos kommentár

Eredetileg nem szándékoztam kommentárt fűzni ehhez a naphoz, amely egy iskolakerülés most már teljes eseményorát tartalmazza – már amennyi a *Napló*ban erről fennmaradt. Mégis, ha most visszagondolok erre a napra, még elismerőbben kell nyilatkoznom a naplókészítőkről, hiszen művükben éppen a leglényegesebb elemek maradtak meg. Sőt, azt hiszem, az iskolakerülés intézményének kialakulásában és szokásjoggá emelkedésében a *Napló*nak magának is kulcsszerepe volt. Óhatatlanul is a *Napló* rögzített szövegének szemszögéből láttuk magunkat, s a *Napló*ba bekerülni még nem kifejezetten hízelgő említéssel is nagy dicsőségnek számított, s a halhatatlanság érzetét sugallta a résztvevőknek, és most, ahogy az „osztályfőnökünk” alanyú mondatokat átolvasom, nekem is. Az új meg új események gazdagították a *Napló*t. A *Napló* szemlélete pedig egyre többünket segített hozzá ahhoz, hogy úgy nézzünk egymásra, mint lehetséges későbbi szereplőkre. A *Napló* elkészítése később közös, „össznépi” szórakozásunkká vált. Említettem, hogy nemcsak Kós Zsuzsi írta, hanem mindenki igyekezett ezzel-azzal besegíteni, sőt már a kirándulás

során, legtöbbször a hazafelé vezető úton megkeresték Zsuzsit, hogy ezt vagy azt ki ne felejtse.

Csodálkozva és – miután kikerültem azóta én is az iskolakerülés magától értetődő normarendszeréből – nagy izgalommal olvastam a *Napló* által „romkerti tündér”-nek nevezett hölgyről, és a vele való összeütközésről megemlékező passzust. Nem állítanám, hogy fellépése túllépte volna azokat a határokat, amivel Sós vezérletével felcsattanni már szinte kötelesség. Mégis, ha a csoport és a közötté jelentkező ösztönös ellenszenvre gondolok, nem tudom az iskolakerülőket sem elítélni. Az én érzésem az, hogy a konfliktus tulajdonképpen onnan ered, hogy az a hangnem, amit megütött (bár nem volt sem sértő, sem lekezelő) túl gyerekes, túl kezdetleges volt a gyors és pontos információkra törő, és bizonyos mértékben magukat már teljes értékű felnőtteknek tekintő diákok elvárásaival szemben. A kölcsönös ellenszenv – amint az már lenni szokott – a rövid együttlét alatt mindkét részről egymást növelte, hiszen nem sétáltak volna a köveken, ha nincs bennük a bosszankodás. Igen érdekes volt még, hogy maga a szöveg, amit a hölgy mondott, semmivel sem volt alacsonyabb színvonalú, gépiesebb, személytelenebb adathalmaz, mint amiből már oly sokat nagy türelemmel, sőt sok esetben kifejezett érdeklődéssel voltunk képesek egy állító helyünkben végighallgatni. A „romkerti tündér” fő hibája talán a hallgatóságra érzéketlen bürokratizmus volt, az, hogy napi hivatali kötelességéből ki nem látva nem volt érzékeny a hallgatóságára, amit mondott, még egy mosoly vagy érdeklődő gesztus erejéig sem azoknak szólt, akikhez beszélt. Iskolakerülőink pedig – láttuk – rosszul túrték a személytelen hivatalosságot. Búcsúzzunk el hát még egyszer a romkerti tündértől, aki bizonyára nem érdemelte meg személyében a *Napló* rávonatkozó kitételeit, de ha egyszer rosszul becsülte fel a romkert érdeklődőit... S van olyan eset, amikor már ennyi is elég.

„*Osztályunk új, oszlopos tagja*”, ahogy a *Napló* nevezte, Lángh Györgyi neve először jelenik meg a lapokon. Óróra még esik majd szó, itt csak annyit, hogy az iskolakerülők azonnal maguk közé fogadták. A két bejegyzés kölcsönös örömről tanúskodik: Lángh Györgyiéről, aki egyre felszabadultabbá vált, ahogy kezdtek előtte világosakká válni az iskolakerülés íratlan törvényei, s maguké az iskolakerülőké, akik ezennel új tagot köszönthettek soraikban. Lángh Györgyi hamar feltalálta magát, és ezzel vállalható, elfogadott személyiséggé lett.

Igencsak zárójeles megjegyzés, hogy a fent idézett naplóbejegyzésekből jól kiolvasható, hogy műemlékekben, látnivalókban korántsem szegény hazánk mennyire készül fel arra, hogy műemlékeit, amelyeket az útikönyvek, idegenforgalmi kiadványok lelkesen propagálnak – nyitva is tartsa. Bár az iskolakerülők jókedvét ez nem tudta elvenni, nem is tudok hirtelen olyan kirándulásról, ahol egy-két vagy több, előre feldolgozott cél-látnivaló ne lett volna zárva. És még az a jó eset, ha tatarozás miatt nem jutottunk be valahova, bár az is évekig elhúzódhat. Sokkal bosszantóbb, ha a nyitva tartásért felelős személy (munkaidőben) éppen nincs ott, „elugrott” valahova, és nem is kerül elő ott tartózkodásunk ideje alatt. Mindez tetézve egy kis kaptatóval, dombtetővel, már olyan élménynek számít, ami szinte kiváltja az eredetileg tervezett látnivaló örömét. Vajon mit gondolnak e múzeumok, emlékházak fenntartói? Majd legközelebb csak ezekért a zárva talált nevezetességekért csoportosan el fogunk tudni újra utazni hozzájuk, hogy esetleg akkor is zárva legyenek?

Mivel az iskolakerülések jó része vasárnapra esett, akarva-akaratlanul részesei lehetünk az ünnepnapra egyházi szertartásoknak. Nem tudom, ki mit vett észre, ki hogyan reagált erre, de a fehérvári kiutasítás a „paradicsomból” korántsem az első eset volt. Magam előtt látom azt a fekete hajú, erős testalkatú fiatal papot Tatáról, aki bibliaórát tartott éppen, s amikor bementünk, a legnyilvánvalóbb metakommunikációs jelzésekkel adta tudunkra, hogy legjobb lesz rövid úton távoznunk, bár ekkor magatartásunk erre semmiképpen nem adott okot. Nehéz a benyomásokat megszerezni és valami általánosat kijelenteni. Mindenesetre ebben is volt részünk. Lehet, hogy a mi „szellemünk” volt az (és most nem a persellyel kapcsolatos idéetlen, ízetlen Berta-féle „humorra” gondolok), ami érződött, és kiváltott érzéseket, ellenérzéseket.

Nevelhetetlen ifjúság?

Sok a panasz a fiatalokra mindenütt, járműveken („Nahát, ezt a szemtelenséget!”), „És hogy beszélnek! Micsoda mocskos a szájuk!”), „Hát már mindent megengedhetnek maguknak?”), tanári szobákban („Még pár éve ezt nem merték volna megcsinálni.”), „Évről évre nehezebb dolgunk lesz.”, „Egyre neveltebbek, egyre kevesebbet tudnak, egyre kevesebbet akarnak dolgozni.”), otthon a családban és szülői értekezleteken („Tessék elhinni nekem, nem tudok mit csinálni vele.”, „Verjem meg? Az sem használna semmit!”), „Tessék vele nagyon szigorúnak lenni.”), hivatalos fórumokon stb. Valóban neveltebbek a mai gyerekek, vagy azoknak van igazuk, akik azt mondják csöndes, nyugodt hangjukon: „Nem kell idegeskedni, mi is ilyenek voltunk. Majd benő a fejük lágya.”

Hajlok arra a véleményre (a megszorításokat most elhagynám, bár volnának bőven), hogy gyermekeink jobban függetleníteni tudják magukat a különféle nevelő hatások alól, mint szeretnénk. A gyerekek nem kis része a nap jó néhány óráját mindenféle felügyelet nélkül tölti, úgy, hogy arról sem az iskolának, sem a szülőknek nincsenek pontos információi. Főleg idősebb kortól, és azok a gyerekek, akiknek a szülei késő délutánig dolgoznak, nem napközisek, nagymama sincs, vagy ha van is, a gyerek könnyen kiküszöböli ezt a „természetes” akadályt. Nincs pontos statisztikai adat, hogy egy-egy évfolyamban, akárcsak egy kerületben is hány ilyen gyerek van, de mindannyian tapasztaljuk, hogy igen sok. A középiskolások nagy része – ezt többéves személyes tapasztalatból tudom – ilyen. Minden gyakorló tanár tudja, hogy míg a gyerekek 80%-ának nemcsak mindkét szülője dolgozik, de még nagyszülők sincsenek, addig 6-700 gyerekből nem lehet feltölteni egy 90-es létszámú tanulószobát. Legjobb esetben a felét, harmadát veszik igénybe a családok évről évre. Sok szülőnek feltettem a kérdést, mit csinál a gyerek kettőtől ötig. A válaszok mindig hasonlóak voltak: „Gyakran elmén jön a megállóig, és segít hazavinni a csomagokat. De legtöbbször otthon ül és tanul.” „Nem hiszem, hogy rossz társasága lenne, ismerem azt az egy-két kislányt, akikkel barátkozik, még általánosba együtt jártak.” „Csak akkor szokott elmenni otthonról, ha már mi hazajöttünk és elengedjük, de 9-re legkésőbb akkor is hazajön.” „Nem hiszem, hogy beengedne valakit a lakásba, amíg mi nem vagyunk otthon. Mindig egyedül találjuk. Megmondaná valaki a házból, ha ilyesmit látna.”

Azért ne gondoljuk, hogy a szülők teljesen nyugodtak, de hát mit tegyenek. Nem is sorolnám azokat a lehetőségeket, amikkel nem egy gyerek él, és amivel megtalálja a módját annak, hogy a szülőket az iskolával, az iskolát a szülői felügyelettel nyugtassa meg, ő pedig az így nyert időt egy harmadik helyen töltsse. Mindez közismert, nemcsak nálunk, hanem az egész világon. És az is, hogy a gyerekek úgy nőnek fel, hogy idejük jelentős részét kizárólag egymás társaságában töltik, és jó néhányan nem tudják felszabadultan jól érezni magukat felnőttek jelenlétében, legyenek azok szülők vagy tanárok. Ha választhatnak, legtöbbször a felnőttek nélküli program mellett döntenek. És mivel a legtöbb esetben módjuk is van választani: velünk vagy nélkülünk töltik-e a szabadidejüket, élnek is ezzel a szabadsággal. Sok szülő és tanár úgy érzi, és nem alaptalanul, hogy alig tud beleszólni a gyerek életébe, alig tud olyan helyzetet teremteni, amikor a gyerek hallgat rá és követi a tanácsait vagy a követeléseit. Pedig vitathatatlan, hogy minden gyereknek szüksége van éppen a sokat emlegetett kulturálódás és humanizálódás szempontjából, hogy a felnőtt társadalomtól megkapja azt a nevelést, ami emberré alakulása szempontjából nélkülözhetetlen. A megoldást még nem sikerült megtalálni. Társadalmi szinten még a próbálkozások korát éljük, családi, iskolai szinten pedig mindenki keresi az egyedi megoldás lehetőségét, az ő osztálya, az ő családja, az ő gyerekei számára. Az iskolakerülések is ilyen célt szolgáltak. Szerettem volna olyan oldott, fesztelen légkört teremteni, amiben a gyerekek elfelejtik, hogy felnőtt is van a társaságukban, mégis nevelődnek a jelenléte és alig észrevehető, mégis meghatározó törekvései által. Iskolakerüléseink két éve és „ércnél maradandóbb” dokumentuma, a *Napló*, arról győznek meg, hogy az, amit el szerettem volna érni, nem lehetetlen. A gyerekek nem nevelhetetlenek és nem megközelíthetetlenek most sem, csak talán nehezebb megteremteni hozzá a lehetőséget. Nehezebb, mert nem áll módunkban „kényszeríteni” senkit, nevelésükhöz az ő beleegyezésükre is szükségünk van. Így aztán, ahogy már írtam, programjaink nem voltak kötelezőek, még közvetve sem. Nem próbáltam olyan eszközökhöz folyamodni, amik mégiscsak kényszerítő erővel hatottak volna. Vagyis sosem jegyeztem meg pontosan, kik voltak ott, és kik nem. A jelenlét semmilyen előnnyel nem járt, mint ahogy a távollét sem jelenthetett hátrányt senki megítélésében vagy kapcsolatunk közvetlenségében. Az egynapos programokat is úgy készítettük elő, hogy még aznap reggel mindenki még egyszer dönthessen, van-e kedve jönni vagy sem. Vagyis ilyenkor nem vettük meg előre a vonatjegyeket, hanem csak reggel, indulás előtt szedtük össze a pénzt.

Hogy iskolakerülésünk színhelye és programja mi is legyen, azt részben közösen határoztuk meg, részben én döntöttem el. Hogyan is történt ez? Voltak helyek, ahova el akartam vinni az osztályt. Olyankor csak bejelentettem „Gyerekek, vasárnap Esztergomba megyünk, megnézzük a Keresztény Múzeumot meg a várost. Ki ér rá? Kinek van kedve eljönni?” Kb. 16-18-as minimális létszámra mindig lehetett számítani a 33-36-ból (az osztály létszáma különböző okoknál fogva változó volt). Így volt mindazokkal a programokkal, amikről nem tudhattak, vagy maguktól eszükbe sem jutott volna. Máskor közösen határoztuk el, hova menjünk: „Városnézés vagy túra legyen?” Ilyenkor hosszabb vagy rövidebb veszekedés, sértődés, agitálás és egyéb kiabálás után nagyjából kivehető lett a többség véleménye. Így indultunk neki pl. börszönyi túránknak, így a fehérvári városnézésnek. Volt aztán mozifelelősünk, aki a szerdai közös óráinkon felolvasta, milyen jó

filmek mennek a héten. A színházfelelősünk havonta egy osztályfőnöki órán tájékoztott bennünket, volt, aki a kiállításokat kísérte figyelemmel. De akár közösen döntöttünk, akár én kezdeményeztem a programot, a lényeges az volt, hogy aki eljött, tudta, jól fogjuk érezni magunkat. Miért? Azt hiszem, azért, mert én is jól éreztem magam mindig. Nem „vittem” őket kirándulni, hanem én is alig vártam, hogy utazhassak; a heti rohanás, iskolai munka, szellemi és fizikai kifáradás után felszabadult játékosággal eltöltsek néhány órát, erdön-réten átvágva, vagy kevésbé ismert város utcáit róva. Engem is ugyanaz a kíváncsiság és felszabadult jókedv utáni vágy hajtott, mint őket. Meg az, hogy a rohanás, kapkodás miatt mindig rövidre szabott beszélgetések helyett bárkivel vagy bárkikkel nyugodtan, akár órákat is végigbeszélgethessek. Énekeltünk és játszottunk kedvünkre, kerítést másztunk, ha kellett, és ugyanolyan természetességgel mélyedtünk el a régi épületek, templomok hűvös hangulatában, egy-egy múzeum képeinek szépségében, mint a jó levegő, a virágszedés vagy a focizás örömeiben. Semmi más titka nem volt annak, hogy mindenki jól érezte magát, mint ez. Nem kellett kettes sorokban vonulni, számolgatni a létszámot, és rémülten mindenkin rajta tartani a szemem, hogy vajon mire vetemedik, ha nem nézek oda, mert annyi minden szabad volt, hogy nem volt nehéz elérni, hogy mindenki megértse, mik a határok, amin túl nem lehet menni. Ezeknek a határoknak a megszegése nem ritka az iskolai kirándulásokon. Tudom és megértem, hogy sok kolléga miért nem vállalja szívesen a kockázatot. Valamennyien sok ijesztő esetről hallottunk, amik közül a szelídebbek közé tartozik, ha néhány fiú részegre issza magát, vagy egy-két-három gyerek megszökik a csoporttól vagy eltéved. Ennél szerencsétlenebb kimenetelű eseteket is hallottunk valamennyien. Mégis meg mertem kockáztatni, hogy viszonylag nagy szabadságot engedjek a gyerekeknek, és magam is részt vettem minden olyanban, amit a tanárok nagy része talán nem tenne. Bíztam abban, hogy mással is, nem csak fenyegetéssel és szigorral lehet együtt tartani a gyerekeket (ahogy az előbbi esetek mutatták, a szigor nem vezet feltétlenül fegyelemhez) akkor, ha le tudjuk kötni a figyelmüket, ha mi magunk tudjuk nyújtani a szórakozást, és nem csak ellenünkre érezhetik jól magukat. Egy eset volt csak, amikor ez mégsem sikerült teljesen. Talán emlékeznek rá, nyakunkba szakadt az eső, mielőtt elértük volna a gézaházi turistaházat. És másnap délig esett az eső. *„Fél hétre mindenki beért. A gondnok tálalta a vacsorát. Fél hétkor hozta a salátát. Hétkor a többi. Az elhízottabbak nem bírták megvárni a vacsorát, és az asztal alatt nekiestek a salátának. Vacsora: meggybefőtt, krumpli és mócsing. S ettől kezdve evés volt, és zene és evés. Fél tizenkettőkor álomra szenderültünk volna, de néhány eszeveszett nőszemély szellemesdit játszott. A fiúk azonban nem ijedtek meg. A kudarcot vallott szellemek visszabújtak az ágyukba. Végre 3 óra tájt már Schlitter sem bírta és elaludt.”*

Most figyelem! A második nap története: *„7-kor keltünk, megreggeliztünk és ültünk. Kint ugyanis zuhogott az eső. Nem tudtunk elindulni. Így a lányok szobájában összeve-rődött a banda és elkezdtünk játszani. Általában azonban csak tengett-lengett mindenki.”* Ez volt a helyzet, amikor néhány fiú és egy-két lány az „idegbeteg” gondnokot titokban rávette, hogy eladjon nekik néhány üveg sört, és unalmukban besöröztek. Ez közös megegyezéssel nem került be a *Napló*ba. A szokványos iskolai büntetésektől is eltekintettünk, a helyett zártkörű (vagyis csak az osztály tagjaiból álló) tárgyalást vezettünk le. Először tisztáztuk a „bűneset” résztvevőinek számát és személyét, majd az eset pontos lefolyását.

Azután közösen példás ítéletet hoztunk: eltiltás az összes közös programtól, felfüggesztéssel a következő előfordulásig. Másodikban egy ilyen eset sem fordult elő. Bizonyos dolgokat nem követünk el egymás ellen. Már becsületből sem.

Hogyan is foglalhatnám össze, amit tapasztaltam? Nem nevelhetetlenek, nem megközelíthetetlenek a gyerekek. Csak a felnőttek többségének nincs ideje, módja, ereje, hogy befektesse azt az energiát, ami ehhez szükséges. És tény, hogy nincs, nem a gyerekek iránti szeretet hiányzik, és nem a jóakarát. Fáradtak és elfoglaltak vagyunk, egy-egy osztály, egy-egy család gyerekeinek a felneveléséhez egy vagy több emberre volna szükség, aki csak ezzel foglalkozik. De sem a szülők, sem a tanár nem tudja, és nem tudhatja ezt vállalni. Mégis, ha nem tudunk rá kellő időt szakítani, azt tudnunk kell, hogy nemcsak a gyerekek mások manapság, hanem elsősorban a felnőtt társadalom gyereknevelési szokásai változtak meg, és csak ennek következtében maguk a gyerekek. Így nincs okunk rájuk haragudni, ha neveletlenek. Ha már nem jut eszünkbe magunkra haragudni (hiszen jogosan hivatkozunk objektív körülményekre), még kevésbé van okunk nevelésünk eredményét – a gyerekeket – okolni a létrejött helyzetért.

